

ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการขยายตัวของเมือง

ในการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองที่นักวิชาการได้ศึกษาโครงสร้างภายใน ว่ามีลักษณะอย่างไรเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน การขยายตัวของเมือง การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ภายในเขตเมือง เมืองต่าง ๆ มีการใช้ที่ดินหลายประเภทและแตกต่างกันออกไป การใช้ที่ดินหลายประเภทนี้มีผลต่อราคาที่ดิน ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ และการเจริญเติบโตของเมือง โดยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวกับการขยายตัวของเมือง การศึกษาในบทนี้จะมุ่งศึกษาถึงทฤษฎี แนวความคิด และรูปแบบจำลองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยเล่มนี้ โดยมีรายละเอียดที่ศึกษาดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบและการขยายตัวการใช้ที่ดินภายในเมือง

1.1 การขยายตัวแบบ Sector Theory

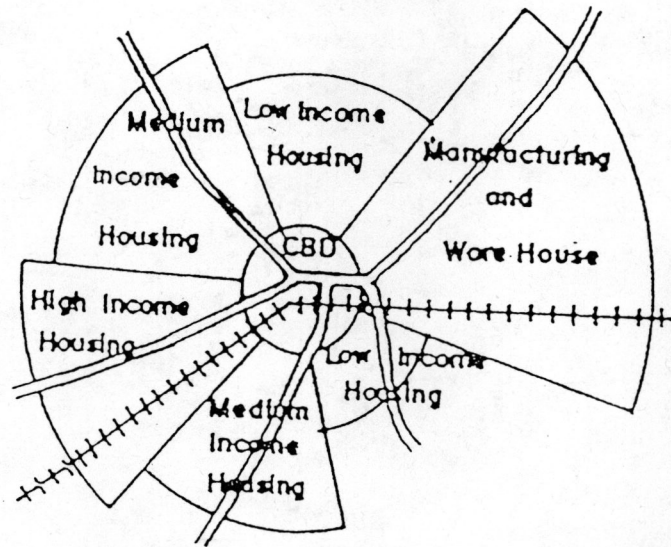
ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ Homer Hoyt ในปี ค.ศ. 1939 ให้ข้อเสนอแนะว่าการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ในเขตเมืองจะมีลักษณะเป็นส่วนหรือเป็นโซน ในแต่ละโซนต่าง ๆ ของเมืองจะประกอบด้วยกิจกรรมและประชากรในโซนต่าง ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องซ้อนอยู่ในวงกลมเดียวกันเสมอไป การขยายตัวของเมืองจะเริ่มจากจุดศูนย์กลางเมืองแล้วขยายตัวออกไปตามแนวของเส้นทางคมนาคม ทำให้รูปแบบการขยายตัวคล้ายใบพัด

ตามแนวความคิดในการศึกษาทฤษฎีแบบ sector theory นี้ได้อธิบายถึงรูปแบบการเติบโตและการขยายตัวของเมือง โดยใช้บริเวณที่พักอาศัยเป็นหลัก แต่ได้กล่าวครอบคลุมถึงการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ด้วย ซึ่งบริเวณที่ตั้งของย่านพักอาศัยจะจำแนกตามรายได้สถานภาพทางสังคม ราคาและอัตราค่าเช่าที่ดินในเมือง ราคาเช่าจะแตกต่างกันในแต่ละโซนขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละประเภท บริเวณที่เป็นศูนย์กลางจะมี

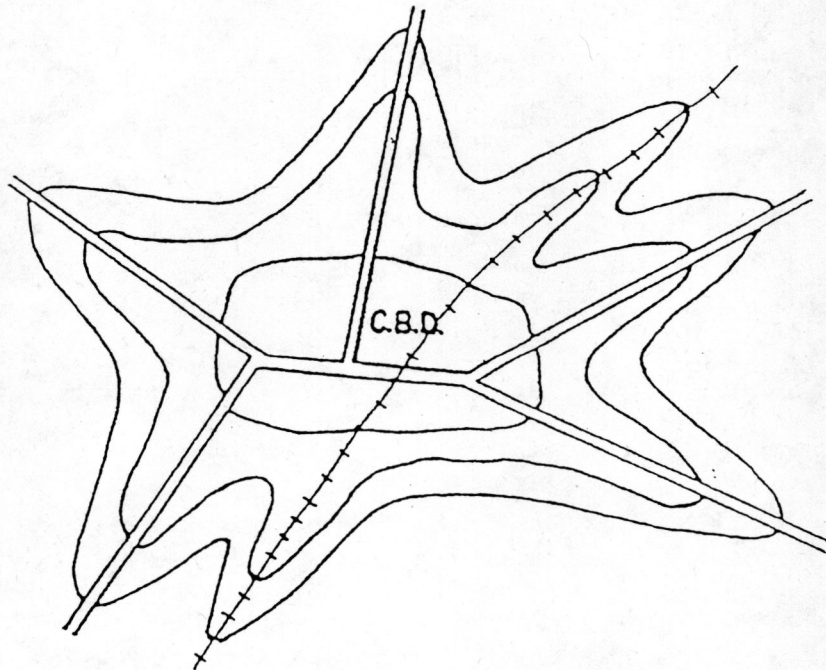
อัตราค่าเช่าสูงที่สุดเพราะถือว่าเป็นย่านธุรกิจการค้า และอัตราค่าเช่าจะลดลงเมื่ออยู่ในโซนอื่น ๆ โดยรอบ หรืออัตราค่าเช่าสูง กลาง-ต่ำ อาจอยู่ในโซนใดโซนหนึ่งขึ้นอยู่กับศูนย์กลางและขยายตัวออกไปจากศูนย์กลางตามแนวที่มีการคมนาคมสะดวก ผู้ที่มีรายได้น้อยจะต้องการที่พักอาศัยที่มีคุณภาพดี มีโอกาสเลือกบริเวณพักอาศัยที่ได้มาตรฐานและมีสภาพดีกว่าผู้มีรายได้น้อย ซึ่งอยู่ใกล้กับแหล่งงานหรือย่านอุตสาหกรรม กล่าวคือการเคลื่อนที่ของเขตที่อยู่อาศัยราคาแพงจะเป็นแรงดึงดูดสำคัญที่มีอิทธิพลทำให้เมืองขยายไปตามทิศทางนั้น ๆ ด้วย ความเจริญเติบโตขยายจากส่วนใดส่วนหนึ่งอย่างรวดเร็ว คือรูปแบบกระจายออกจากจุดศูนย์กลางเมือง (CBD.) ออกไปมุ่มใดมุ่มหนึ่งตามแต่สภาพของราคาที่ดิน เส้นทางคมนาคมที่สะดวก และความสะดวกในการพัฒนา ดังนั้นการขยายตัวของบริเวณพักอาศัยใหม่ ๆ มักจะเกิดขึ้นตามสองฟากของเส้นทางคมนาคมหลัก ตามถนนรอบนอกของเมืองหรือออกไปตามชานเมือง โดยสามารถติดต่อกับศูนย์กลางเมืองได้สะดวก การขยายตัวของเมืองจะมีลักษณะออกเป็น ส่วน ๆ คล้ายใบพัดหรือรูปปลีมี ไม่จำเป็นต้องเป็นเขตรอบศูนย์กลางเมืองเป็นชั้น ๆ ออกไป

1.2 การขยายตัวแบบ Axial Development Theory

การขยายตัวของเมืองตามแนวทฤษฎีนี้ เส้นทางคมนาคมจะเป็นตัวกำหนดการขยายตัวของเมือง การใช้ที่ดินภายในเมืองจะขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญไม่ว่าจะเป็นถนน ทางรถไฟ หรือแม่น้ำ ก็ตาม การขยายตัวของเมืองจะมีลักษณะกระจายออกเป็นรูปดาว รูปแบบของการขยายตัวเมืองนี้ ผู้ที่จะไปอาศัยอยู่ตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญเหล่านี้ จะคำนึงถึงระยะเวลาที่ต้องเดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองมากกว่าระยะทาง

แบบจำลองรูปแบบเมืองแบบ
SECTORIAL THEORY

แบบจำลองรูปแบบเมืองแบบ
AXIAL DEVELOPMENT THEORY
(STAR THEORY)

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ที่ดินและการเจริญเติบโตของเมือง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ที่ดินภายในเมือง

ใน ค.ศ.1976 Golany ได้กล่าวว่า การกำหนดแนวทางและรูปแบบการใช้ที่ดินภายในเมืองจะมาจากนโยบายการใช้ที่ดิน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมในอนาคตต้องคำนึงถึง

1. รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่ตั้งของกิจกรรมตลอดจนความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกิจกรรมเหล่านั้น ปัจจัยเหล่านี้จะบอกให้ทราบถึงแนวโน้มของทิศทางการขยายตัว และรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคต

2. แนวโน้มการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของประชากรเมืองในอนาคต ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับการคาดประมาณการใช้ที่ดินของเมืองในอนาคต

3. ลักษณะรูปแบบการใช้ที่ดินสำหรับเมืองในอนาคต จะขึ้นอยู่กับ

ก. วัตถุประสงค์ของการวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับแผนการพัฒนาระดับชาติ ระดับภาคและแผนระดับพัฒนาพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ

ข. ข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพซึ่งมีผลต่อการพัฒนา การขยายตัวของเมือง และมีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างของเมืองในอนาคต

ค. ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนักผังเมืองจะเป็นผู้กำหนด โดย พิจารณาสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ทางด้านงบประมาณการพัฒนาเมืองของท้องถิ่น

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับทฤษฎี แหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรม

Czamanski (1964) เป็นผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการเชื่อมโยงการพัฒนาเมืองเข้ากับทฤษฎีแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมโดยกล่าวว่า การลงทุนที่ทำให้เกิดการสร้างงานซึ่งเป็นผลต่อการขยายตัวของเมืองได้นั้น สัมพันธ์กับปริมาณการดึงดูดของพื้นที่ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ได้จากลักษณะการได้เปรียบและการเสียเปรียบของพื้นที่ด้วย นอกจากนี้ยังได้แบ่งอุตสาหกรรมในเมืองออกเป็น 3 ส่วน

- ก. อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นได้จากความได้เปรียบในด้านแหล่งที่ตั้งและสภาพภูมิประเทศ
- ข. อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมหลักของพื้นที่นั้น
- ค. อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อชุมชน อุตสาหกรรมประเภทนี้จะมีในชุมชนใหญ่ ๆ เท่านั้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การศึกษาเพื่อเลือกพื้นที่ชุมชน ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูงของ จังหวัดราชบุรี (2522)¹ โดยศึกษาชุมชนเมืองที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี 3 แห่ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนของจังหวัด ได้แก่ เทศบาลเมืองราชบุรี เทศบาลเมืองบ้านโป่ง และเทศบาลเมืองโพธาราม โดยศึกษาพิจารณาเปรียบเทียบในการจัดลำดับความสำคัญในด้านต่าง ๆ คือ สภาพการณัประชากร เศรษฐกิจการค้าบริการและอุตสาหกรรมและกายภาพ จากการเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างชุมชนเมืองทั้ง 3 แห่ง ในด้านต่าง ๆ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. เทศบาลเมืองบ้านโป่ง มีลักษณะเด่นในด้านต่าง ๆ มากที่สุด รองลงมาคือ เทศบาลเมืองราชบุรี เทศบาลโพธาราม ตามลำดับ กล่าวคือ จากความหนาแน่นประชากร การขยายตัวการใช้พื้นที่ในด้านจำนวนอัตราเพิ่มของสภาพธุรกิจการค้าบริการ ปริมาณเงินฝากและเงินให้กู้ยืมในระบบธนาคารพาณิชย์ จำนวนและขนาดสภาพประกอบการอุตสาหกรรมรวมทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาล รวมถึงการจ้างงานในด้านอุตสาหกรรมในอำเภอบ้านโป่ง

2. เทศบาลเมืองบ้านโป่ง มีแนวโน้มในการพัฒนาพื้นที่สูงสุด การพัฒนามีแนวโน้มขยายออกเป็นบริเวณกว้าง โดยเฉพาะด้านเหนือของชุมชน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีแนวโน้มในการพัฒนาต่อเนื่องกับเทศบาลเมืองบ้านโป่ง ดังนั้น เทศบาลเมืองบ้านโป่ง จึงมีแนวโน้มในการพัฒนาชุมชนเมืองที่มีบทบาทสำคัญในด้านการค้าบริการ แห่ง

¹ ปันนันทิญา เนื่องลีลาเพชร, "การศึกษาเพื่อเลือกพื้นที่ชุมชนเมือง ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูงของจังหวัดราชบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาผังเมือง คณะสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) หน้า 146, 296.

กลางทางการเงิน และด้านการอุตสาหกรรม ให้การบริการแก่ชุมชนในเขตเทศบาลและชุมชนโดยรอบที่มีอาชีพทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เทศบาลเมืองราชบุรี มีแนวโน้มในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในด้านศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง การบริการสาธารณะต่าง ๆ ของจังหวัด การพัฒนามีแนวโน้มขยายออกไปทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นบริเวณแคบกว่าเทศบาลเมืองบ้านโป่ง ส่วนเทศบาลโพธาราม มีแนวโน้มในการพัฒนาชุมชนเมืองที่มีบทบาทในด้านการค้าบริการ แก่ชุมชนในเขตเทศบาลและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง ที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก

3. เทศบาลเมืองบ้านโป่ง เป็นชุมชนเมืองที่อยู่ในเขตอิทธิพลของการอุตสาหกรรมบริเวณพื้นที่โดยรอบรวมทั้งในเขตเทศบาลมีอุตสาหกรรมเป็นอาชีพหลัก ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ตามการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรม โดยต่างจากเทศบาลอื่น ๆ ที่พื้นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือพื้นที่ที่มีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่า